

Alev Alatlı'nın Romanlarında Aile Tasvirleri Üzerinden Birey-Toplum İlişisini Okumak*

Fatıma Feyza BAYER¹

Özet

Bu çalışma, Alev Alatlı'nın romanlarında modernleşme süreçlerinin birey, toplum ve özellikle aile yapısı üzerindeki etkilerini incelemektedir. Alatlı'nın kurmaca dünyasında aile, kültürel hafızanın taşıyıcısı, kimlik inşasının temeli ve kuşaklar arası aktarımın gerçekleştiği bir mikrokozmos olarak konumlandırılır. Ancak modernleşme ile hız kazanan toplumsal dönüşümler, ailenin bu işlevselliğini zayıflatmakta; derin kültürel ve psikolojik sonuçlar doğurmaktadır. Schrödinger'in Kedisi roman serisi, Or'da Kimse Var mı? roman serisi, İşkenceci, Yaseminler Tüter mi Hâlâ? ve Kadere Karşı Koy A.Ş. romanları başta olmak üzere birçok eseri modernleşmenin aile yapısında yol açtığı çözülme ve kimlik kaybını farklı karakterler ve olaylar üzerinden görünürlü kılar. Bu bağlamda çalışma, aile merkezli bir çözümleme önererek, Alatlı'nın modernleşme eleştirisini hem bireysel hem toplumsal düzeyde kapsamlı bir biçimde değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Başyuru Tarihi

6 Ocak 2026

Onay Tarihi

10 Mart 2026

Anahtar Kelimeler:

Alev Alatlı,
Modernleşme,
Aile,
Yabancılaşma,
Kimlik,
Kültürel Çözülme.

Makale Türü:

Araştırma Makalesi.

Önerilen Atıf:

Bayer, F. F. (2026). Alev Alatlı'nın romanlarında aile tasvirleri üzerinden birey-toplum ilişkisini okumak. *Siirt Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 22-32. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19107041>

* Bu çalışma, yazarın İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yürütmekte olduğu doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, feyza8484@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8966-5038>

Reading the Individual-Society Relationship Through Family Portrayals in Alev Alatlı's Novels*

Fatıma Feyza BAYER¹

Abstract

This study examines the effects of modernization processes on individuals, society, and particularly the family structure in the novels of Alev Alatlı. In Alatlı's fictional world, the family is positioned as a microcosm in which cultural memory is preserved, identity is constructed, and intergenerational transmission takes place. However, social transformations accelerated by modernization weaken these functions of the family and lead to profound cultural and psychological consequences. Many of her works, notably the Schrödinger'in Kedisi novel series, the Or'da Kimse Var mı? novel series, İşkenceci, Yaseminler Tüter mi Hâlâ?, and Kadere Karşı Koy A.Ş., make visible the disintegration of the family structure and the loss of identity caused by modernization through diverse characters and narrative events. In this context, the study proposes a family-centered analysis and aims to evaluate comprehensively Alatlı's critique of modernization at both the individual and societal levels.

Submitted
6 January 2026

Accepted
10 March 2026

Keywords:
*Alev Alatlı,
Modernization,
Family,
Alienation,
Identity,
Cultural Disintegration.*

Article type:
Research Article.

Suggested Citation:

Bayer, F. F. (2026). Reading the individual-society relationship through family portrayals in Alev Alatlı's novels. *Siirt Journal of Social Research*, 5(1), 22-32. <https://doi.org/10.5281/zenodo.19107041>

* This study is derived from the author's PhD dissertation conducted at the Department of Turkish Language and Literature, Institute of Social Sciences, Istanbul University.

¹ PhD Candidate, Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Turkish Language and Literature, Istanbul, Türkiye, feyza8484@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8966-5038>

GİRİŞ

Modernleşme, bireyin benlik algısını, toplumsal aidiyet biçimlerini ve değer sistemlerini derinden etkileyen çok katmanlı zihinsel ve kültürel bir dönüşüm süreci olarak tanımlanmaktadır. Bu sürecin bireysel düzlemdeki en belirgin yansımasının, geleneksel yapıların çözülmesiyle birlikte ortaya çıkan kimlik bunalımı olduğu söylenebilir. Türkiye özelinde bu dönüşümün, özellikle Tanzimat'tan itibaren devlet eliyle yön verilen Batılılaşma politikaları, hukuki ve kurumsal reformlar ile hızlanan kentleşme süreçleri sonucunda daha görünür hâle geldiği düşünülmektedir. Geleneksel toplumsal yapının çözülmesine yol açan bu gelişmeler, aile, mahremiyet, inanç, ahlâk ve gelenek gibi temel kültürel yapıların işlev ve konumunda değişimlere neden olmuştur. Kırsal yaşam biçiminden kent merkezli yaşama geçiş, üretim ilişkilerinin dönüşmesi ve gündelik hayat pratiklerinin yeniden düzenlenmesi gibi süreçler, birey ile toplum arasındaki geleneksel bağların zayıflamasına ve geçmişle kurulan ilişkinin farklı biçimlerde yeniden tanımlanmasına zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda söz konusu dönüşümün, kültürel sürekliliğin aktarım biçimlerini etkileyerek tarihsel aidiyet duygusunun dönüşümünde belirleyici olduğu ileri sürülebilir.

Alev Alatlının eserlerinde modernliğin birey ve aile üzerindeki etkilerini farklı perspektiflerden ele aldığı; kültürel belleğin aşınması, özneleşme süreçlerinde yaşanan gerilimler ve kuşaklar arası aktarımın zayıflaması gibi temaların edebî düzlemde işlendiği görülmektedir. Yazarın bu sosyokültürel kırılmaları yalnızca kurmaca metinlerde değil, düşünsel ve kamusal konumlanışında da tartışmaya açtığı anlaşılmaktadır. Bu yönüyle Alatlının, akademik çevrelerde sıklıkla eleştirilen “fildişi kule entelektüeli” tipinden ayrıldığı; düşüncenin toplumsal alana müdahil olduğunda anlam kazandığını savunduğu ifade edilebilir. Bu yaklaşım, yazarın modernleşme sorunlarını yalnızca bireysel trajediler bağlamında değil, toplumsal bilinç üretimiyle ilişkili daha geniş bir çerçevede ele aldığını göstermektedir. Aile, bellek, gelenek ve toplumsal aidiyet gibi kavramlarda gözlenen zayıflamanın Alatlının tarafından kültürel bir uyarı olarak yorumlandığı söylenebilir.

Aile, sosyolojik açıdan yalnızca akrabalık ilişkileri ağı değil, bireyin kimlik inşasında ve toplumun kültürel sürekliliğinde merkezi rol üstlenen bir kurum olarak kabul edilmektedir. Modernleşme süreçlerinde ise dönüşen değer sistemleri, artan bireyselleşme ve geleneksel yapıların zayıflaması nedeniyle ailenin işlev ve konumunda değişimler meydana geldiği gözlenmektedir. Alev Alatlının romanları da bu dönüşümün edebî yansımalarını içeren önemli metinler olarak değerlendirilebilir.

Gaston Bachelard, *Mekânın Poetikası* adlı eserinde evi bireyin geçmişle, bellekle ve düşünme gücüyle kurduğu ilişkinin temel mekânı olarak konumlandırmaktadır. Ona göre ev, insan varoluşunun psikolojik, kültürel ve ontolojik katmanlarının şekillendiği bir sığınak işlevi görmektedir: “Ev insanın yaşamında, kazanılmış şeylerin korunmasını sağlar, bunları sürekli kılar. Ev olmasaydı, insan dağılıp giderdi” (Bachelard, 2014). Bu çerçevede evin kaybı ya da dönüşümünün bireyin içsel dengesi ve kültürel süreklilik üzerinde belirleyici etkiler yaratabileceği düşünülmektedir.

Paul Connerton, toplumsal belleğin sürekliliğinin ritüel pratikler, anlatılar ve bedensel alışkanlıklar yoluyla sağlandığını belirtmekte; modern toplumların bu aktarım biçimlerini ihmal etmesi durumunda belleğin süreksizleştiğini savunmaktadır (Connerton, 2019). Connerton'a göre unutmama, yalnızca doğal bir süreç değil, aynı zamanda iktidar ilişkileriyle bağlantılı olarak yönlendirilebilen aktif bir olgudur (Connerton, 2018). Bu kuramsal çerçeve, Alev Alatlının romanlarında aile yapıları ve kuşak ilişkileri üzerinden temsil edilen bellek kırılmalarını anlamlandırmak açısından açıklayıcı görünmektedir.

Alatlı'nın metinlerinde ev, kültürel bellek ve kuşaklar arası aktarımın taşıyıcısı olarak temsil edilmekte; ancak modernleşme süreciyle birlikte bu mekânın anlam ve işlev kaybına uğradığı gözlenmektedir. Ev, yalnızca fiziksel bir barınma alanı olmaktan çıkarak aidiyet, kimlik ve süreklilikle ilişkili sembolik bir yapı hâline gelmektedir. Roman karakterleri üzerinden açığa çıkan özgürlük arayışı, bireysel yabancılaşma ve geleneksel normlardan kopuş gibi temaların modernliğin yarattığı epistemolojik ve varoluşsal kırılmalarla ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.

M. Emir İlhan'ın kültürel bellek yaklaşımı, unutmayı kolektif kimlik üzerinde kalıcı etkiler bırakan bir süreklilik kaybı olarak kavramsallaştırmaktadır (İlhan, 2018). Bu bağlamda aile, kültürel belleğin aktarımında merkezi bir rol oynayan bir mikrokozmos niteliği taşımaktadır. Modernleşme sürecinin bu yapıyı dönüştürmesi, bireyin tarihsel süreklilikle bağ kurma kapasitesini zayıflatabilmektedir. Bu nedenle çalışma, mekânın duygulanımsal boyutundan kültürel belleğin inşasına uzanan çok katmanlı bir kuramsal çerçeveye dayanmaktadır. Bachelard'ın mekân fenomenolojisi, Connerton'un bellek kuramı ve İlhan'ın kültürel aktarım perspektifi, aile kurumunun birey-toplum ilişkisini nasıl temsil ettiğini analiz etmek için kavramsal bir zemin sunmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Alev Alatlı'nın romanlarında aile kurumunun birey - toplum ilişkisini kuran temel bir yapı olarak nasıl kurgulandığını ve modernleşme süreciyle birlikte bu yapının hangi anlatı düzlemlerinde dönüşüme uğradığını incelemektir. Çalışma, aileyi kültürel belleğin aktarımı, kimliğin inşası ve toplumsal sürekliliğin sağlanması bakımından işlevsel bir mikro yapı olarak ele almakta; Alatlı'nın romanlarında bu işlevin zayıflamasının bireysel yabancılaşma ve toplumsal çözülme temalarıyla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Bu doğrultuda araştırma, modernleşmenin aile içi ilişkiler, kuşaklar arası aktarım ve mekânsal aidiyet üzerindeki etkilerini seçilen romanlar üzerinden nitel bir metin çözümlemesiyle değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel hedefi, Alatlı'nın modernleşme eleştirisinin aile temsilleri aracılığıyla nasıl yapılandırıldığını göstermek ve bu temsillerin birey - toplum ilişkisini açıklamadaki işlevini kuramsal bir çerçeveye içinde tartışmaya açmaktır.

YÖNTEM

Bu çalışma, Alev Alatlı'nın romanlarında modernleşme süreçlerinin aile yapısı, birey - toplum ilişkisi ve kültürel bellek üzerindeki yansımalarını inceleyen nitel bir metin çözümlemesine dayanmaktadır. Araştırmanın inceleme nesnesini, yazarın modernleşme olgusunu aile kurumu üzerinden belirgin biçimde ele aldığı romanlar oluşturmaktadır. Bu kapsamda *Schrödinger'in Kedisi* roman serisi, *Or'da Kimse Var Mı?* roman serisi, *İşkenceci*, *Yaseminler Tüter mi Hâlâ?* ve *Kadere Karşı Koy A.Ş.* incelemeye dâhil edilmiştir. Söz konusu eserler, aile ilişkilerinin çözülmesi, kimlik krizleri, kuşak çatışmaları ve toplumsal dönüşüm temalarını yoğun biçimde içermeleri nedeniyle amaçlı örnekleme yoluyla seçilmiştir (Patton, 2002).

Metinler, betimsel ve tematik analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Tematik analiz, nitel verilerde tekrar eden anlam örüntülerinin sistematik biçimde belirlenmesini sağlayan bir yöntemdir (Braun & Clarke, 2006). Analiz sürecinde öncelikle romanlarda aile yapısına ilişkin anlatı unsurları belirlenmiş; ardından bu unsurlar kuşaklar arası ilişkiler, otorite ve aidiyet sorunları, mekânsal düzenlemeler, kadın karakterlerin aile içindeki konumu ve bireyselleşme eğilimleri gibi tematik

kategoriler altında sınıflandırılmıştır. Bu kategoriler aracılığıyla modernleşmenin aile kurumu üzerindeki etkileri ile birey–toplum ilişkilerinde ortaya çıkan gerilim alanları yorumlanmıştır.

Yazarın farklı eserleri arasında tematik sürekliliği ve anlatı stratejilerindeki benzerlikleri ortaya koymak amacıyla karşılaştırmalı edebî okuma yöntemi kullanılmıştır. Bu yaklaşım, metinler arasında ortak motiflerin, temaların ve anlatı yapıların belirlenmesine imkân tanıyarak yazarın düşünsel sürekliliğinin izlenmesini mümkün kılmaktadır (Creswell, 2013).

Çözümleme sürecinde kültürel bellek, modernleşme krizi, bireyselleşme ve yabancılaşma kavramları kuramsal eksen olarak benimsenmiştir. Bu bağlamda, Gaston Bachelard'ın mekân poetikasına ilişkin yaklaşımı (Bachelard, 2014), Paul Connerton'un toplumsal bellek kuramı (Connerton, 2018; 2019) ve M. Emir İlhan'ın kültürel aktarım odaklı perspektifi (İlhan, 2018) temel kuramsal referansları oluşturmuştur. Kuramsal çerçeve, metinlerde belirlenen tematik kategorilerin yorumlanmasında analitik bir araç olarak kullanılmıştır.

Bu çalışma kapsamında incelenen romanlar, Alev Alatlî'nin modernleşme olgusunu aile kurumu, kültürel bellek ve birey - toplum ilişkisi ekseninde en yoğun biçimde ele aldığı metinler arasından seçilmiştir. Seçim sürecinde, aile yapısındaki dönüşümün anlatının merkezinde yer alması, kuşaklar arası ilişkilerin belirgin biçimde işlenmesi ve modernleşme kaynaklı kimlik sorunlarının doğrudan temsil edilmesi temel ölçütler olarak belirlenmiştir. Ayrıca seçilen eserlerin yazarın farklı dönemlerine ait olması, modernleşme eleştirisinin edebî evren içindeki süreklilik ve değişim boyutlarını karşılaştırmalı olarak değerlendirmeye imkân sağlamaktadır. Bu nedenle çalışma, Alatlî'nin tüm eserlerini kapsamamakta; araştırma problemiyle doğrudan ilişkili tematik yoğunluk gösteren metinlerle sınırlandırılmaktadır. Ayrıca inceleme, metin içi anlatı unsurlarına odaklanmakta; biyografik veriler veya sosyolojik alan araştırmaları çalışmanın kapsamı dışında bırakılmaktadır. Bu sınırlılık, çalışmanın edebî metin merkezli bir çözümleme olarak konumlandırılmasını sağlamaktadır (Creswell, 2013).

BULGULAR

Kültürel Bellek Aktarımında Zayıflama ve Aidiyet Kaybı

İncelenen romanlarda modernleşme süreciyle birlikte kültürel belleğin kuşaklar arası aktarımında belirgin bir zayıflama gözlenmektedir. Bu zayıflama, aile içi iletişimin kesintiye uğraması, ortak anlatıların paylaşılmaması ve kuşakların farklı değer sistemleri içinde sosyalleşmesi gibi süreçler aracılığıyla ortaya çıkmakta; roman kişilerinde aidiyet kaybı ve geçmişle ilişki kurmada güçlük şeklinde görünür hâle gelmektedir.

Viva La Muerte! Yaşasın Ölüm! romanında kuşaklar arası anlam kopuşu şu sözlerle dile getirilir:

“Dünyada bizden başka hiçbir ulus, kuşakları birbirinin dilinden anlamaz kılan bir faciayı böylesine şevkle alkışlamamıştır!” (Atlî, 1992, s. 149).

Bu ifade, aile içinde ortak bir dilin ve deneyim aktarımının ortadan kalktığı bir durumu yansıtmaktadır. Roman boyunca aile ilişkilerinin mesafeli ve işlevsiz biçimde temsil edilmesi, kültürel sürekliliğin zayıflamasıyla ilişkilendirilebilir.

Mekânsal Süreksizlik: Ev ve Aile Mekânının Anlam Kaybı

Romanlarda ev ve aile mekânı, sürekliliğin ve ortak yaşantının sürdürüldüğü bir alan olmaktan uzaklaşarak yer değiştirme, göç ve yaşam tarzındaki dönüşümler sonucunda geçici bir mekâna dönüşmektedir. Mekânsal kopuş, aile bireylerinin farklı yaşam alanlarına dağılması ve ortak gündelik pratiklerin kesintiye uğraması yoluyla aile içi ilişkilerin zayıflamasına ve aidiyet duygusunun azalmasına neden olmaktadır.

Schrödinger'in Kedisi serisinde kaybın zincirleme etkisini vurgulayan şu dizeler, küçük ölçekli değişimlerin daha geniş toplumsal sonuçlara yol açtığını ima eder:

“Tek bir mih yitirdikti, naldan olduk,
Tek bir nal yitirdikti, attan olduk,
Tek bir at yitirdikti, atlıdan olduk,
Tek bir atlı yitirdikti, zaferden olduk,
Tek bir zafer yitirdikti, ülkeden olduk!” (Alatlı, 2019).

Bu alıntı, maddi veya mekânsal kayıpların birikimli biçimde toplumsal çözülmeye uzanan bir süreci tetiklediğini göstermektedir. *Yaseminler Tüter mi Hâlâ?* romanında da yer değiştirme deneyimi, aile belleğinde kesinti ve geçmişle bağ kurma çabasının zayıflaması üzerinden temsil edilmektedir.

Aile İçinde Etik Zemin ve Güven Kaybı

İncelenen romanlarda aile, etik değerlerin üretildiği ve aktarıldığı bir alan olmaktan uzaklaşarak güven kaybı, suskunluk, yalan ve ritüel süreksizliği ile birlikte temsil edilmektedir. Bu dönüşüm, geleneksel davranış normlarının gündelik yaşamdan çekilmesi ve aile içi iletişimin yüzeysel hâle gelmesi yoluyla gerçekleşmektedir.

İşkenceci romanında geleneksel davranış kodlarının terk edilmesi şu ifadeyle betimlenir:

“Yirmi ikincisi sırayı (mumu, kandili) üflemek; yirmi üçüncüsü her şeyi bismillah demeden işlemek, yirmi dördüncüsü şalvarını ayakta giymek. Çağdaş yaşamın nicedir iptal ettiği davranışlardı...” (Alatlı, 1987, s.61).

Bu pasaj, dini ve kültürel ritüellerin gündelik pratiklerden çıkarılmasıyla ahlâki referansların zayıfladığını göstermektedir.

Schrödinger'in Kedisi serisinde ise aile içindeki ilişkilerin dürüstlükten ziyade karşılıklı suskunluk ve gizleme üzerine kurulu olduğu ifade edilir:

“Bizim ailemizi bir arada tutan yalanın yapıştırıcılığıdır...” (Alatlı, 2019, s. 275).

Bu tür temsiller, güven ilişkilerinin zayıflamasıyla birlikte aile içindeki bağların formel düzeyde sürdürüldüğünü düşündürmektedir.

Ailenin İşlevsizleştirilmesi Söylemi

Bazı romanlarda aile, bireyin özerkliğini sınırlayan bir yapı olarak sunulmakta ve bireysel özgürleşmenin önünde engel şeklinde çerçevelenmektedir. Bu yaklaşım, aileyi dayanışma ve süreklilik üreten bir kurum olmaktan uzaklaştıran bir söylemi yansıtmaktadır.

Schrödinger'in Kedisi - Kâbus romanında bu durum açık biçimde dile getirilir:

“Aileleri parçalayacaksınız ki birey yaşama şansı bulsun!” (Alatlı, 2019, s. 160).

Bu ifade, aile bağlarının çözülmesini bireysel hareket alanının genişlemesiyle ilişkilendiren bir bakış açısını yansıtmaktadır. Aynı bağlamda kültürün değişime direnç gösteren bir unsur olarak tanımlanması, aile ve kültürün birlikte hedef alındığını düşündürmektedir (Alatlı, 2019, s. 160 - 161).

Kadın Karakterlerde Rol Dönüşümü ve Kültürel Yabancılaşma

İncelenen metinlerde kadın karakterler, modernleşmenin aile içindeki rol dağılımı ve yaşam tarzı üzerindeki etkilerini görünür kılan temel figürler olarak sunulmaktadır. Bu karakterler, geleneksel beklentiler ile modern yaşam pratikleri arasında sıkışmış bir konumda temsil edilmekte; kültürel tercihlerin belirsizleşmesi ve aidiyet duygusunun zayıflaması dikkat çekmektedir.

Kadere Karşı Koy A.Ş. romanında modern yaşamın dayattığı normlara uyum baskısı şu sözlerle ifade edilir:

“Kendilerine sunulanlardan hoşlanmak, benimsemek zorunda olmak gibi bir durum çıkıyor ortaya.” (Alatlı, 2022, s. 106).

Aynı romanda gündelik yaşam pratiklerindeki dönüşüm, kültürel yabancılaşmanın somut bir göstergesi olarak sunulur:

“Boğaz’da balığın yerini sosis almış!” (Alatlı, 2022, s. 103).

Bu ifadeler, geleneksel kültürel pratiklerin yerini yeni tüketim alışkanlıklarının almasını ve bunun aile içindeki yaşam tarzına yansımaları göstermektedir.

Elde edilen bulgular, Alatlı’nın romanlarında modernleşmenin aile kurumunu kültürel bellek aktarımı, mekânsal süreklilik, etik değerler ve toplumsal roller üzerinden dönüştürdüğünü; bu dönüşümün roman kişilerinde aidiyet zayıflaması ve kimlik belirsizliği şeklinde temsil edildiğini göstermektedir.

Tablo 1: Bulguların Tematik Özeti

Tematik Odak	Bulguda Gözlenen Durum	İlgili Romanlar	Araştırma Problemiyle İlişkisi
Aile ve kültürel bellek	Kuşaklar arası aktarımın zayıflaması; kültürel afazi göstergeleri	<i>Schrödinger’in Kedisi;</i> <i>Viva La Muerte!</i> <i>Yaşasın Ölüm!</i>	Ailenin kültürel bellek aktarımındaki rolünde değişim olduğunu göstermektedir.
Mekân ve aidiyet	Ev ve aile mekânında anlam kaybı; yerinden edilme	<i>Yaseminler Tüter mi Hâlâ?</i>	Mekânsal değişimin birey - toplum ilişkileriyle bağlantılı olduğunu ortaya koymaktadır.
Etik ve ahlâki yapı	Güven kaybı; ritüel süreksizliği, değer aktarımında zayıflama	<i>İşkenceci;</i> <i>Schrödinger’in Kedisi</i>	Aile içinde normatif referansların dönüşümüne işaret etmektedir.

Tematik Odak	Bulguda Gözlenen Durum	İlgili Romanlar	Araştırma Problemiyle İlişkisi
Ailenin işlevsizleştirilmesi	Bireycilik söylemi bağlamında ailenin sınırlandırıcı bir yapı olarak temsil edilmesi	<i>Schrödinger'in Kedisi</i> - <i>Kâbus</i>	Modernleşme eleştirisinin aile temsilleri üzerinden kurulduğunu göstermektedir.

TARTIŞMA

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Alev Alatlının romanlarında modernleşmenin aile kurumunu kültürel bellek, etik yönelim ve kimlik inşası açısından merkezi bir referans noktası olarak dönüştürdüğünü göstermektedir. İncelenen metinlerde aile, geleneksel anlamıyla koruyucu ve bütünleştirici bir yapı olmaktan uzaklaşarak aidiyetin zayıfladığı, değer aktarımının kesintiye uğradığı ve bireyin yönelimlerini belirleyen normatif çerçevenin belirsizleştiği bir alan hâline gelmektedir.

Kültürel belleğin kuşaklar arası aktarımındaki zayıflama, Paul Connerton'un toplumsal belleğin sürekliliğini sağlayan pratiklerin kesintiye uğramasıyla ortaya çıkan unutma biçimlerine ilişkin yaklaşımıyla uyumludur (Connerton, 2018; 2019). Romanlarda aile içindeki iletişim kopuklukları, ortak değer sistemlerinin silikleşmesi ve geçmişle kurulan ilişkinin zayıflaması, belleğin bireysel ve kurumsal düzeyde aşındığını düşündürmektedir. Bu durum, modernleşmenin yalnızca yeni değerler üretmekle kalmayıp mevcut kültürel sürekliliği de kırılanlaştırdığına işaret etmektedir.

Mekânsal süreksizlik bulgusu, Gaston Bachelard'ın ev kavramını bireyin bellek, düş gücü ve varoluş deneyimiyle kurduğu ilişkinin merkezî mekânı olarak tanımlayan yaklaşımıyla birlikte değerlendirildiğinde daha belirgin hâle gelmektedir (Bachelard, 2014). Bachelard'a göre ev, geçmişin korunmasını ve sürekliliğin sağlanmasını mümkün kılarak bireyin içsel bütünlüğünü muhafaza eder. Bu bağlamda evin kaybı ya da dönüşümü belleğin taşıyıcı zemininde meydana gelen bir kırılmayı ifade eder. Alatlının romanlarında ev, hatıraların ve sürekliliğin barınağı olmaktan çıkarak geçicilik, yerinden edilme ve belirsizlikle ilişkilendirilen bir mekâna dönüşmektedir. Bu dönüşüm, aile içindeki ilişkilerin zayıflamasıyla paralel ilerlemekte ve bireyin toplumsal aidiyetini sorgulayan bir durum ortaya çıkarmaktadır. Ev artık koruyucu bir alan değil, süreksizliğin ve dağılmanın görünür hâle geldiği bir uzam olarak temsil edilmektedir.

Aile içinde etik zemin ve güven kaybına ilişkin bulgular da modernleşmenin bireyin davranışlarını düzenleyen geleneksel normları aşındırdığına işaret eden çalışmalarla uyum göstermektedir (Berger, Berger & Kellner, 1985). Ritüel süreksizliği, dini ve kültürel referansların gündelik yaşamdan çekilmesi ve güven ilişkilerinin zayıflaması, aileyi ahlâki yönelimin üretildiği ve aktarıldığı bir alan olmaktan uzaklaştırmaktadır. Bu koşullar altında bireyin kararlarını belirleyen normatif çerçeve parçalanmakta, davranışları yönlendiren referans noktaları çoğalmakta ve belirsizleşmektedir. Sonuç olarak aile, ortak değer sisteminin sürekliliğini sağlayan bir yapı olmaktan çıkarak, bireyin yönelimlerini tek başına belirlemek zorunda kaldığı bir ortam hâline gelmektedir. Bu durum, modern öznenin yönelim ve anlam arayışına ilişkin sorunlarının edebî düzlemdeki yansımalarından biri olarak değerlendirilebilir.

Bazı romanlarda aile kurumunun bireyin özgürleşmesinin önünde engel olarak çerçevenmesi, modern bireycilik söyleminin toplumsal yapılara yönelik eleştirel yönünü

yansıtmaktadır. Ancak Alatlý'nın anlatılarında bu söylem, bireyin toplumsal bağlarından kopmasıyla ortaya çıkan yalnızlaşma ve anlam kaybı ile birlikte sunulmaktadır. Bu yönüyle aile, yalnızca geleneksel bir kurum değil, aynı zamanda kolektif aidiyetin ve sorumluluk duygusunun taşıyıcısı olarak konumlandırılmaktadır.

Kadın karakterler üzerinden gözlenen rol dönüşümü ise modernleşmenin aile ve toplumsal cinsiyet ilişkileri üzerindeki etkilerini görünür kılmaktadır. Bu karakterler, bir yandan kamusal alanda güçlenen özne konumlarını temsil ederken, diğer yandan kültürel referansların zayıflamasıyla ortaya çıkan yeni kırılma biçimlerini taşımaktadır. Modernleşmenin sunduğu imkânlar ile yarattığı belirsizliklerin eşzamanlı varlığı, kadın karakterlerin deneyimlerinde belirgin bir gerilim alanı oluşturmaktadır.

Genel olarak değerlendirildiğinde Alatlý'nın romanları, modernleşmeyi kültürel sürekliliği zedeleyen, aile yapısını dönüştüren ve bireyin kimlik zeminini kırılmaştıran çok katmanlı bir süreç olarak ele almaktadır. Bu bağlamda aile, kültürel bellek, etik yönelim ve toplumsal aidiyetin kesiştiği merkezi bir kurum olarak öne çıkmaktadır. Modernleşme süreci ise bu kurumsal yapının işlevlerini dönüştürerek birey ile toplum arasındaki bağların yeniden tanımlanmasına yol açmaktadır.

SONUÇ

Atlalý'nın romanlarında aile, geçmişin mirasını taşıyan ve aynı zamanda geleceğin belirsizliğine maruz kalan bir eşik mekân olarak betimlenir. Birey bu eşikte, hem aidiyet hem de özgürlük arasında gidip gelen bir varoluşsal sıkışma yaşar. *Kadere Karşı Koy A.Ş.*'de Süheyla'nın evi, kadın karakterlerin kendilerini gerçekleştirebildiği özgürleştirici bir alan olurken, aynı zamanda modern toplumun dayattığı tüketim ve gösteri kültürüne teslim olan bir aidiyet boşluğunun da mekânı hâline gelir. *Schrödinger'in Kedisi*'nde ise aile, bireyin çözüldüğü ve yalnızlaştığı bir yapıya dönüşmektedir. “Kalbinin önüne illebelagulumübiyenler dikildi” ifadesiyle çizilen bu dönüşüm, modern bireyin ahlâki ve kültürel kodlarını kaybetmiş olmasını simgeler.

Atlalý'nın karakterleri, modern yaşamın yabancılaştırıcı baskısı altında aile bağlarını, inanç sistemlerini ve geleneksel değerlerini korumaya çalışırken; çoğu zaman bu değerlerin geçersizleştiği, örselendiği ya da işlevsizleştiği bir dünya ile karşı karşıya kalırlar. *Schrödinger'in Kedisi* serisinde ailenin çözülüşü, küresel sistemin bireycilik ve özgürlük kisvesiyle toplumsal dokuyu dağıtmasına bağlanırken; *İşkenceci* romanında dini ve kültürel ritüellerin anlamsızlaştırılması yoluyla bireyin ahlâki pusulasını kaybettiği vurgulanır. *Yaseminler Tüter mi Hâlâ?* ise modernleşmenin eşliğinde sıkışan bireyin geçmişe tutunma arzusunu, kültürel ve manevi süreklilik arayışıyla temellendirir.

Bachelard'ın mekân ve hafıza ilişkisine ilişkin yaklaşımında olduğu gibi, Atlalý'da da ev ve aile geçmişle kurulan duygusal ve bilişsel bağın somut karşılığıdır (Bachelard, 2014). Connerton'ın belleğin bedensel pratikler ve ritüeller aracılığıyla aktarıldığına dair görüşü doğrultusunda, romanlardaki küçük dini alışkanlıkların modern yaşamda kaybolması kültürel sürekliliğin kesintiye uğramasını görünür kılmaktadır (Connerton, 2018; 2019). Berger'in modernliği bireyi metafizik bir “evsizlik” durumuna sürükleyen bir süreç olarak tanımlaması ise romanlardaki içsel boşluk duygusunu anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır (Berger et al., 1985).

Modernleşme bireyi özgürleştirirken aynı zamanda tarihsel, kültürel ve ahlaki aidiyetlerinden koparmakta; bireyi yönüzlük ve anlam kaybı ile baş başa bırakmaktadır. Kuramsal olarak Bachelard'ın ev-mekân ilişkisi, Connerton'ın toplumsal hafıza vurgusu ve Berger'in “evsizlik”

metaforu, Alatlı'nın romanlarında somut karşılıklar bulmaktadır. Aile bu çerçevede hem sığınak hem de çatışma alanı olarak temsil edilir.

Sonuç olarak, Alev Alatlı'nın eserleri modernleşmenin kültürel ve toplumsal etkilerini aile kurumu üzerinden görünür kılan çok katmanlı bir anlatı evreni sunmaktadır. Bu yönüyle söz konusu romanlar, Türkiye'nin modernleşme deneyimini anlamaya yönelik edebî ve sosyolojik okumalar için önemli bir başvuru alanı oluşturmaktadır.

Öneriler

Bu çalışmada elde edilen bulgular, Alev Alatlı'nın romanlarında modernleşmenin aile kurumu üzerinden kültürel bellek, mekân, etik değerler ve aidiyet duygusu üzerindeki etkilerinin belirgin biçimde temsil edildiğini göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki özgül araştırma açılımları önerilebilir:

1. Çalışmada belirlenen kuşaklar arası iletişim kopukluğu ve kültürel aktarım zayıflaması, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel gruplarda aile içi iletişim biçimleri üzerine yapılacak alan araştırmalarıyla karşılaştırmalı olarak incelenebilir.
2. Romanlarda ev ve aile mekânının süreklilik sağlayan bir yapı olmaktan çıkmasına ilişkin bulgular, göç, kentleşme ve yerinden edilme deneyimi yaşayan bireylerin aidiyet algılarıyla ilişkilendirilerek nitel çalışmalarla değerlendirilebilir.
3. Aile içindeki güven kaybı ve ritüel süreksizliği temaları, gündelik yaşam pratiklerinde dini ve kültürel alışkanlıkların dönüşümünü inceleyen sosyolojik araştırmalarla birlikte ele alınabilir.
4. Çalışmada kadın karakterlerin modernleşme sürecinde üstlendiği rol dönüşümüne ilişkin bulgular, kentli kadınların aile, kariyer ve kimlik deneyimlerini konu alan saha araştırmalarıyla karşılaştırmalı biçimde analiz edilebilir.
5. Modernleşmenin aileyi bireysel özgürleşmenin önündeki engel olarak konumlandığına dair anlatı temaları, genç kuşakların aile ve bireycilik algılarını inceleyen kültürel çalışmalarla ilişkilendirilerek değerlendirilebilir.

Yazar Katkıları: Çalışma tek yazarlı olarak hazırlanmıştır.

Destek: Yazar bu makalenin araştırması, yazarlığı ve/veya yayını için herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Çatışması: Yazar herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemektedir.

Veri Erişebilirliği: Araştırma verileri talep edilmesi hâlinde paylaşılabilir.

Etik Onay ve Katılım İzni: Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

KAYNAKÇA

Alatlı, A. (1987). *İşkenceci*. Alfa.

Alatlı, A. (1992). *Or'da kimse var mı? 1. Kitap: Viva La Muerte!*. (7. baskı). Boyut.

Alatlı, A. (1993). *Or'da kimse var mı? 3. Kitap: Valla, kurda yedirdin beni*. (3. baskı). Boyut.

- Alatlı, A. (1994). *Or'da kimse var mı? 4. Kitap: O.K. Musti Türkiye tamamdır.* (3. baskı). Boyut.
- Alatlı, A. (1995). *Kadere karşı koy A.Ş.* (2. baskı). Boyut.
- Alatlı, A. (2000). *Schrödinger'in kedisi – I. Kitap: Kâbus.* (10. baskı). Boyut.
- Alatlı, A. (2011). *Schrödinger'in kedisi – II. Kitap: Rüya.* (3. baskı). Alfa.
- Alatlı, A. (2013). *Or'da kimse var mı? 5. Kitap: Beyaz Türkler küstüler.* (13. baskı). Everest.
- Bachelard, G. (2014). *Mekânın poetikası* (A. Tümertekin, Çev.; 2. baskı). İthaki. (Orijinal eser 1957'de yayımlanmıştır)
- Berger, P. L., Berger, B., & Kellner, H. (1985). *Modernleşme ve bilinç* (C. Cerit, Çev.). Pınar.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.
- Connerton, P. (2018). *Modernite nasıl unutturur?* (K. Kelebekoğlu, Çev.). (2. baskı.) Sel.
- Connerton, P. (2019). *Toplumlar nasıl anımsar?* (A. Şenel, Çev.). (3. baskı.) Ayrıntı.
- Creswell, J. W. (2013). *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches.* Thousand Oaks, CA: Sage.
- İlhan, M. E. (2018). *Kültürel bellek: Sözlü kültürden yazılı kültüre hatırlama.* Doğubatı.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative research and evaluation methods.* Thousand Oaks, CA: Sage.